

ELŐSZÓ

A szociolingvisztika új tudomány, mintegy fél évszázados múltra tekinthet vissza. A hazai egyetemeken és főiskolákon az 1984/85-ös tanévtől tanítják, a legtöbb helyen egy szemeszternyi időben, általában a stúdiumok vége felé a felsőbb éves hallgatóknak. Most már tankönyve is van, Kiss Jenő: *Társadalom és nyelvhasználat* című összefoglalása (Nemzeti Tankönyvkiadó 1995), s magyarul olvasható Ronald Wardhaugh *Szociolingvisztikája* (Osiris–Századvég 1995). Szakirodalma óriási, s kibontakoztak hazai kutatási területei is.

Ehhez a szakirodalomhoz azonban nem mindig könnyű hozzájutni. A szociolingvisztika nagy külföldi klasszikusai régi, nehezen beszerezhető kötetekben olvashatók, sok értékes hazai tanulmány pedig kis példányszámban megjelenő vagy kevésbé ismert kötetekben, s még kevésbé ismert, sokszor újonnan indított folyóiratokban található. Ez a helyzet indokolta a szociolingvisztikai szöveggyűjtemény összeállítását és kiadását.

A szöveggyűjtemény szerkesztésekor szem előtt tartottuk azt a tényt, hogy leendő tanároknak készült. Arra törekedtünk tehát, hogy olyan tanulmányokat illesszünk kötetünkbe, melyeknek ismerete valamiképpen hozzájárul az iskolai munka segítéséhez. A vizsgálati módszerekről szóló első egységben természetesen idézzük a nagy klasszikust, Labovot, a hazai irányadó kutatókat, de szerepel mellettük egy olyan iskolai felmérés, melyet – akár egyszerűsítve – bármely tanár elvégezhet, sőt el is kell végeznie ahhoz, hogy képet kapjon tanítványai nyelvérzékéről és normatudatáról. A nyelv és kultúra kapcsolatát kutató témakört alapvetőnek tartjuk, meghatározónak a szociolingvisztika többi témáit tekintve is, ezért helyeztük előre a vele foglalkozó fejezetet. A szakirodalom mindig utal a rokonságnevekre, kevesen tudják azonban, hogy van egy könyv a magyar rokonságnevek történetéről, idéztünk tehát belőle. Hasznos a tanulmány azért is, mert a rokonsági viszonyok és a rokonságnevek tanítását hangsúlyozottan kéri az új iskolai tanterv. A társadalmi és a nyelvi változások összefüggései című fejezet elsősorban a csoportnyelvekre összpontosít. A Kétnyelvűség, kettősnyelvűség és diglosszia az elméleti kérdések tisztázásán kívül elsősorban a magyar nyelv Kárpát-medencei helyzetéről igyekszik tájékoztatást adni. A nyelvi hátrányos helyzet több ponton is – társadalmi helyzet, nyelvjárás, nemzetiségi-kisebbségi lét, etnikum – jelentkezik, az itt közölt tanulmányokkal a tanári munkát is kívántuk támogatni, hiszen például a környezet fogságából adódó problematika mindenütt jelentkezhet. A Nyelvpolitika című fejezet a teendőkre hívja fel a figyelmet, s tájékoztatást ad a nyelvpolitika ezredvégi helyzetéről. Természetesen, nem érinthettük a szociolingvisztika összes témáját, nemcsak terjedelmi okokból, hanem egyéb megfontolásból is: az udvariassági formákkal, a tömegkommunikációval egyéb kurzusokon foglalkoznak a hallgatók (nyelvművelés, kommunikációtan).

Egyik-másik tanulmányt kénytelenek voltunk – elsősorban terjedelmi okok miatt – rövidíteni, a kihagyott részeket jelöltük. Néhány helyen elhagytuk a jegyzeteket. A tanulmányok végén található szakirodalmi listákat (ahol volt) viszont közöltük, ily módon az érdeklődők további olvasmányokra lelhetnek.

A szociolingvisztikáról azt olvashatjuk, hogy nemcsak feltárja a tényeket, hanem a tények ismeretében javítani is igyekszik a vizsgált állapoton. Ez a cél utopisztikusan hangzik, de egy tanár a maga kis közösségében sokat tehet, s korszerű ismeretek birtokában cselekedhet helyesen. Elsősorban ezt kívánjuk elősegíteni.

A szöveggyűjtemény összeállításakor felhasználtuk az ELTE TFK Magyar Nyelvtudományi Tanszékének tematikáját, melyet Grétsy László állított össze. Kiegészítettük saját elgondolkodásainkkal, valamint lektorunk, Kiss Jenő javaslataival, melyekért ezúton mondunk köszönetet.

A szerkesztők